

А. В. Хомутенко, д. е. н., доцент
Одеський національний економічний університет
В. П. Хомутенко, к. е. н., професор,
судовий експерт
м. Одеса, Україна

СИСТЕМА БЮДЖЕТНОГО ВИРІВНЮВАННЯ: ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Скорочення регіональної соціально-економічної нерівності та забезпечення державної єдності значною мірою залежить від заходів бюджетно-податкової політики, що проводиться в державі. До першочергових завдань такої політики належить подолання кризових явищ і відставання в розвитку окремих територій. Значні територіальні відмінності в якості життя, які, як відомо, багато в чому обумовлені економічними, природно-кліматичними, інфраструктурними та ресурсними особливостями адміністративно-територіальних одиниць, намагаються нівелювати за допомогою бюджетного вирівнювання. Останнє спрямоване на послідовне наближення показників добробуту населення і економічного розвитку в гірших (за цими показниками) регіонах, принаймні, до середнього по країні рівня [1].

Становлення системи бюджетного вирівнювання в Україні розпочалося з внесення в 1995 р. положень про необхідність фінансового вирівнювання в Закон України «Про бюджетну систему України» [2]. На необхідності фінансової підтримки «слабких» регіонів за допомогою механізму бюджетного вирівнювання також наголошується в Законі України «Про ратифікацію Європейської хартії місцевого самоврядування» (набрав чинності 01.01.1998 р. [3]) та в Указі Президента «Про заходи щодо реалізації концепції адміністративної реформи в Україні» [4]. Тобто, історичний період з 1991 р. по 2000 р. можна вважати першим етапом становлення та розвитку системи бюджетного вирівнювання, який характеризується формуванням організаційно-функціональних засад бюджетної системи України, невідповідністю нормативно-правового поля викликам часу, відсутністю чіткого механізму бюджетного вирівнювання.

З прийняттям Бюджетного кодексу України (далі – БКУ) в 2001 році [5] наступив другий етап розвитку системи бюджетного вирівнювання, що тривав до 2014 р. У цей період нормативно чітко окреслюється процес фінансового вирівнювання,

визначається послідовність дій, характер взаємозв'язку між різними рівнями бюджетів тощо. Так, глава 16 БКУ 2001 р. була присвячена загальним аспектам механізму фінансового вирівнювання. Наступним кроком стало прийняття 05.09.2001 р. Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Формули розподілу міжбюджетних трансфертів (грантів з вирівнювання та коштів, що перераховуються до державного бюджету) між державним бюджетом та місцевими бюджетами» [6], якою було закріплено формульний підходу до бюджетного вирівнювання.

Окремі зміни в системі бюджетного вирівнювання відбулись у зв'язку зі скасуванням старого та прийняттям нового Бюджетного кодексу України у 2010 р. [7]. Наприклад, у виконання норм БКУ 2010 р. була прийнята Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання розподілу міжбюджетних трансфертів облігацій», у якій змінено формульний підхід до фінансового вирівнювання [8]. Це обумовлено змінами у складі доходів і видатків бюджетів місцевого самоврядування, які враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів. Водночас, ці зміни, на нашу думку, суттєво не вплинули на розвиток системи бюджетного вирівнювання, адже підходи до механізму його здійснення не змінились.

На вирішення проблем, пов'язаних із розбалансованістю місцевих бюджетів, спрямовані зміни до Бюджетного кодексу України, що вступили в дію 1.01.2015 р. Цим ознаменувався початок третього етапу розвитку системи бюджетного вирівнювання. Законодавчі новації передбачали проведення реформи міжбюджетних фіскальних відносин, відмову від формульного підходу до фінансового вирівнювання, перехід до горизонтального вирівнювання доходів, вирівнювання за рахунок субвенцій, а також адаптацію механізму фінансового вирівнювання до реформи децентралізації.

Прийнятим 5.02.2015 р. Законом України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» встановлено можливість використання таких фінансових інструментів бюджетного вирівнювання як субвенцій на формування відповідної інфраструктури об'єднаних територіальних громад [9]. У результаті з 10 961 громад станом на початок 2021 р. об'єдналось 4 698 громад (42,9%), які створили 1 029 об'єднаних громад [10]. Тобто,

запущені в 2015 р. процеси реформування системи бюджетного вирівнювання ще тривають.

Підсумовуючи зазначимо, що кожен новий етап розвитку системи бюджетного вирівнювання, пов'язаний з нормативно-правовими змінами, які, зокрема, спричиняли перегляд міжбюджетних відносин в Україні. Одним з основних чинників впливу на розвиток системи бюджетного вирівнювання останніх років стала адміністративно-територіальна реформа, яка спрямована на реалізацію практичних етапів реформування місцевого самоврядування та фіскальної децентралізацію. Її результати, в тому числі й щодо ефективності дії механізму бюджетного вирівнювання, можна буде оцінити за декілька років. Це й може сприяти запуску нового етапу розвитку системи бюджетного вирівнювання.

Список використаних джерел

1. Проць Н., Проць В. Становлення та розвиток системи фінансового вирівнювання спроможності органів місцевого самоврядування в Україні. URL: [https://echas.vnu.edu.ua/index.php/echas/article/download/521/430/](https://echas.vnu.edu.ua/index.php/echas/article/download/521/430)
2. Про внесення змін і доповнень до Закону Української РСР «Про бюджетну систему Української РСР»: Закон України від 29.06.1995. № 253/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/253/95-%D0%B2%D1%80#Text>.
3. Про ратифікацію Європейської хартії місцевого самоврядування : Закон України від 15.07.1997. № 452/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/452/97-%D0%B2%D1%80#Text>.
4. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні : Указ Президента України від 22.07.1998. № 810/98. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/810/98#Text>.
5. Бюджетний кодекс України : Закон України від 21.06.2001. № 2542-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2542-14#Text>.
6. Про затвердження Формули розподілу міжбюджетних трансфертів (грантів з вирівнювання та коштів, що перераховуються до державного бюджету) між державним бюджетом та місцевими бюджетами : Постанова КМУ від 05.09.2001. № 1195. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1195-2001-%D0%BF#Text>.
7. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#n1545>.

8. Деякі питання розподілу обсягу міжбюджетних трансфертів: Постанова КМУ від 08.12.2010. № 1149. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1149-2010-%D0%BF#Text>.
9. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05.02.2015 № 157-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>.
10. Моніторинг процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування. URL : https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2020/01/2020_01_10_monitoring_decentr.pdf.